

Spytihněv zemřel v pouhých třiceti letech a na knížecí stolec byl v souladu s Břetislavovým příkazem povolán jeho druhorozený syn Vratislav, budoucí první český král. Víme, že byl třikrát ženatý. Se svou první, jménem nám neznámou manželkou se oženil ještě za otcova života jako olomoucký úřední kníže. Když ho po svém nástupu na knížecí stolec starší bratr Spytihněv II. zbavil jeho olomouckého úřadu, ze strachu před ním raději uprchl do Uher. Na olomouckém hradě však zůstala jeho těhotná manželka. Vratislav patrně spoléhal na bratrovu velkorysost. V tomto ohledu se však notně spletl. Krutý kníže nechal mladičkou ženu odvézt na hrad Lštěn na Sázavě, kde ji svěřil k opatrování tamnímu kastelánovi jménem Mstiš. Zde byla tato nešťastnice krutě týrána a Mstiš, jak připomíná kronikář Kosmas, „... ji nehlídal tak, jak by se slušelo na takovou paní, neboť každé noci její nohu okovem připoutával k své noze“. Teprve na přímluvu biskupa Šebíře kníže Spytihněv svou švagrovou propustil, ta však krátce nato na následky útrap předčasně zemřela. „... Poněvadž byla blízko porodu, pospíchajíc na cestě, poškodila si dělohu a do tří dnů vypustila duši nejkrásnější mezi ženami, protože nemohla vydati z života nezralý útězek,“ uvádí Kosmas.

Vratislav zatím trávil čas na dvoře uherského krále Ondřeje I., kam se ještě před ním uchýlila jeho matka Jitka. Přitom rozhodně nebyl nevšimavý k ženským půvabům, jak o tom svědčí skutečnost, že se brzy po smrti své první ženy znovu oženil. Král Ondřej I. mu totiž nabídl za manželku svou zhruba patnácti- či šestnáctiletou dceru Adléta a na takovou nabídku nebylo možné říci „ne“. Vždyť si svatbou s touto uherskou princeznou Vratislav zajišťoval podporu jejího otce. Kosmas o Adlétě uvádí: „... Byla to dívka již pro lože manželské dospělá, velmi sličná, mnohým ženichům svým svou nadějí budící závist. Sotva ji host (rozuměj Vratislav) uzřel, osudně se zamiloval; dobrý král tomu nebránil a po krátkém čase dal mu ji za manželku.“

---

Jak se vlastně Adléta sblížila s Přemyslem Otakarem? Zřejmě na tom nebylo zase až tak nic divného. Dva mladí lidé přibližně stejného věku pod jednou střechou k sobě jistě brzy přilnuli. Iniciativa zřejmě vzešla z Adlétiny strany, protože Přemysl Otakar si jako pouhý vyhnanec patrně dával pozor, aby si něčím neznepřátelil svého hostitele, míšeňského markraběte. Ota Bohatý měl se svou dcerou zcela jiné plány. Především ji chtěl výhodně provdat za muže jemu postavením a majetkem alespoň rovného. Však ne náhodou připomíná jistý Albrecht von Eybs ve své Norimberské knize o manželství z roku 1472, že „manželství je potřebná a blahodárná věc, díky němu se budují, množí a udržují pozemky, pole a domy, díky němu jsou zapomenuty a zastaveny leckteré spory a nepřátelství, vznikají dobrá přátelství a příbuzenské vztahy mezi cizími osobami a zvětšuje se celé lidské pokolení.“ Ale

kým byl v očích míšeňského markraběte Přemysl Otakar? Leda tak „kádrovou rezervou“ pro případ, že se to v Čechách otočí. Ničím víc. |

Přemysl Otakar měl zatím v míšeňském vyhnanství dost času na přemítání o vlastním osudu a jistě také na to, aby si mohl podrobněji všimnout předností markraběcí dcery Adléty. Dlouhá chvíle někdy dokáže pravé divy, a tak by nás nemělo překvapit, že se ti dva do sebe zahleděli a slíbili si, že se vezmou. Jenže s něčím takovým nebylo tehdy možné jen tak přijít k rodičům. Což o to, Přemysl už byl zřejmě sirotek, ale Adlétin tatík byl až příliš živý a nedokázal si ani v tom nejdivočejším snu představit, že by se jeho dceruška vdala z lásky za nějakého chudého přivandrovalce. Takové případy se tehdy stávaly leda v pohádkách.

Když za ním Adléta přišla a se sebejistotou svého mládí prohlásila, že si chce vzít toho Otakara, asi se pořádně rozčílil a prohlásil: „Ten?! Takový nýmand a pán z Nemanic?! Jdi mi z očí, nehodná dcero! Nechci tě ani vidět!“ Možná to řekl ještě ostřeji. A k tomu výhružně dodal: „Nic nedostaneš! Žádné věno nebude! Až to uslyší ten tvůj Otakar, jistě mu sklapne a nechá tě být!“

Přemysl Otakar však měl svou hrdost, což později mnohokrát osvědčil.

„Však já tomu markraběti jednou ukážu!“ pomyslel si a v duchu už snil o tom, jak se stane pánem Čech jen proto, aby pro změnu sklaplo nafoukanému Wettinovi. A zřejmě právě tenhle odpor míšeňského markraběte probudil jeho ctižádost. Však ještě uvidíme.

A tak svatba byla. Chudičká, jaksi nahonem a možná dokonce ještě tajná. Slavný historik František Palacký píše, že se odbyla „bez vědomí a svolení obapolného příbuzenstva, jakož i bez svatebních smluv“. Josef Žemlička k tomu dodává:

„Rodiče Adléty původně nepřáli lásce své dcery k psanci, byt' synu někdejšího krále. Mladí lidé však nakonec svoji vůli prosadili, třebaže sám sňatek asi nesplňoval všechny náležitosti.“

Další ze soudobých historiků Jaroslav Čechura dokonce v této souvislosti tvrdí:

„Je možné, že Přemysl Adlétu unesl, podobně jako kdysi Břetislav Jitku, ale doloženo to není.“

Troufnu si namítnout, že spíše než o únos se mohlo jednat o útěk obou mladých lidí. Podle Žemličkova odhadu došlo ke sňatku snad v letech 1178 až 1180. Ovšem vzhledem k tomu, že Přemysl se v Míšni objevil už v roce 1173, není možné vyloučit ani dřívější termín sňatku. Ze strany Adléty, která byla nepochybně iniciátorkou vzájemného sblížení, se patrně jednalo o lásku takříkajíc na první pohled a dovolím si pochybovat, že by se sňatkem, pokud byl Přemysl svolný, otálela tak dlouho. Možné je ovšem ještě jedno vysvětlení. Adléta byla v době Přemyslova příjezdu do Míšně ještě dítě. Vášnivý vztah mezi ní a vyhnanцем z Čech tedy mohl propuknout až o pár let později.

Vzhledem k tomu, že v době Přemyslova příjezdu byl jeho nevlastní bratr Bedřich sesazen z knížecího stolce samotným císařem Fridrichem Barbarossou, ocitl se míšenský markrabě Ota v krajně choulostivé situaci. Kdyby oficiálně podpořil sňatek své dcery s Přemyslem, riskoval by nepřízeň císaře, a k tomu zřejmě neměl odvahu. Zabránit mu však nedokázal. Třeba se přitom utěšoval, že Přemysl koneckonců pochází z panovnické dynastie, takže není pro jeho dceru zase tou nejhorší partií. Sám Přemysl Otakar mohl uvažovat podobně. Nevíme nic o půvabech jeho nevěsty Adléty, kronikáři o nich nehovoří, ale Wettinové patřili mezi přední říšské rody a příbuzenským spojením s nimi mohly jeho naděje na český knížecí stolec jen vzrůstat.

---

Václav I. byl už ve dvou letech díky otcovu momentálnímu příklonu k římskému králi Filipovi Švábskému zasnouben s jeho o něco starší dcerou Kunhutou, se kterou se také později skutečně oženil. Jeho manželství bylo zřejmě šťastné, nebo alespoň šťastné tou měrou, jakou mohly vladařská svazky té doby být. Přinejmenším nemáme žádné kronikářské zprávy o neshodách v královském páru nebo o králových milenkách. Přesto známý historik Josef Pekař s poukazem na dobového letopisce o Václavovi I. připomíná, že „konečně pak po roce 1245 oddal se cele vášni lovecké a milování žen, přebýváje na hradech, zvláště ku kratochvílím těm vystavěným“. O králových milenkách však můžeme jen spekulovat. Konkrétně nevíme o žádné. Z řádného manželství měl dva syny – Vladislava a Přemysla, pozdějšího krále Přemysla Otakara II., a tři dcery, z nichž známe jménem jen dvě – Boženu a Anežku. Václav I. se v řadě ohledů podstatně lišil od svého mimořádně schopného otce Přemysla Otakara I. Historik Václav Novotný o něm uvedl, že „nebyl bez nadání a energie, třeba se svému otci rovnat nemohl a více než on, jak se zdá, podléhal svému okolí“. Václav I. se nijak nevyžíval ve vladařských povinnostech. Naopak, rád se od nich vzdaloval do samoty a projevoval se způsoby, které by mohly svědčit o jisté psychické labilitě. Podle letopisce například nesnášel zvuk zvonů a prý neusnul v blízkosti zlata. Zato se vášnivě rád věnoval lovu. Tato záliba ho dokonce připravila o oko. Kronikář František Pražský v této souvislosti o králi Václavovi I. napsal: „Jednoho dne, když v lese pronásledoval zvěř, byl větví stromu těžce raněn do oka. Když to chtěli lékaři a chirurgové ošetřit, nařízli ono poraněné oko, aby mohli větvičku vyjmout, čímž byl král zbaven schopnosti na toto oko vidět.“ Kronika tak řečeného Dalimila v této souvislosti Václava I. pěkně pomluvila: „... Oko ztratil při štvani, víc než doma býval v háji, jezdil křivoklátským krajem a o Prahu neměl zájem.“

Zmínka o tom, že nesnášel hlas zvonů a liboval si v samotě, by mohla svědčit o tom, že Václav I. trpěl jistým druhem neurózy. Míval období, kdy upadal do naprosté apatie, z níž se jen s obtížemi probíral do reálné situace. Vzhledem k tomu, že – jak si dále povíme – neurózou trpěl také jeho vnuk, král Václav II., dá se hovořit o tom, že se jednalo o dědičné postižení. Různé typy neurózy sužovaly před ním i jiné Přemyslovce, například Boleslava II., jistě i Boleslava III. a Svatopluka, což by v případě posledních dvou vysvětlovalo jejich abnormální krutost. Ale král Václav také mohl toto onemocnění zdědit po matce Kunhutě Uherské. To je ovšem jen domněnka.

---

O tom, že byly Přemyslovy nemanželské děti zřejmě vychovávány na pražském dvoře, svědčí jak povýšení nejstaršího Mikuláše na vévodu, tak provdání dvou dcer za přední české pány. A jaký byl ve skutečnosti Anežčin osud? Skutečností je, že dobové písemné prameny o ní mlčí. Dovolím si však pochybovat, že by se jí Přemysl zcela bezohledně zbavil. Kdyby něco takového udělal, jistě by se to odrazilo na jeho vztazích s rodem Kuenringů. Tento rod však zůstal Přemyslovi věrný až do hořkého konce. Už když nový římský král Rudolf Habsburský zbavil českého panovníka rakouských zemí, připravoval Jindřich z Kuenringu, Anežčin příbuzný, na podporu českého panovníka spiknutí. Bylo však prozrazeno a Jindřich se jen útekem zachránil před popravčím mečem. Mimochodem tento Jindřich se v roce 1275 oženil s jistou Anežkou, dcerou Přemysla Otakara II. Historik Josef Žemlička odvozuje, že se zřejmě narodila z králova dalšího mimomanželského poměru s jeho nám neznámou urozenou milenkou. Příslušník rodu Kuenringů si přece nemohl brát za manželku dceru své tety nebo dokonce sestřenice.

Dalším levobočkem, jehož Přemyslovi někdy kolem roku 1260 porodila kterási neznámá milenka, byl chlapec jménem Jan. Přemysl se o něm nijak nešířil, asi také proto, že ho počal v době, kdy už byl šťastně ženatý s krásnou a mladičkou Kunhutou Uherskou. Proto taky ani nic nevíme o jeho matce či o tom, kdy se narodil. Dá se však předpokládat, že se jeho matka zdržovala někde v králově okolí, zřejmě na jeho dvoře, tudíž o něm Přemysl věděl a mohl se postarat o jeho další kariéru. Tentokrát se zřejmě za svůj hříšný skutek kál a milého Jana určil pro kněžskou dráhu a dal studovat bohosloví. Což, jak víme, byl klasický postup při určování dalšího osudu královských levobočků.

Přemyslův Jan v sobě nezapřel otcovy geny. Počínal si stejně energicky a rozhodně, ovšem samozřejmě v církevním prostředí. Svoje schopnosti prokázal v úřadu vyšehradského probošta a královského kancléře. Byl také členem královské rady svého nevlastního bratra Václava II. Přitom ve své zřejmě značné zis-

kuchtivosti neopomenul shromažďovat výnosná obročí. V roce 1294 se například za jakési služby domohl od krakovského biskupství ročního důchodu sta hřiven stříbra. Když o dva roky později zemřel pražský biskup Tobiáš z Bechyně, zatoužil tento Jan i po biskupském stolci. Jenže opatrná pražská kapitula si v jeho případě raději předem vyžádala papežský souhlas s tím, zda takový úřad může zastávat levoboček. Papež Bonifác VIII., v dějinách známý svým sporem s francouzským králem Filipem Sličným, samozřejmě zaváhal. Dal si s rozhodováním na čas, a tak nakonec rozhodla náhoda. Levoboček Jan v srpnu téhož roku předčasně zemřel a pražským biskupem se stal nevýrazný, postarší Řehoř z Valdeka.

---

Historici i spisovatelé si už mnohokrát lámali hlavu, proč pyšný a sebevědomý Záviš vlastně Kunhutu v Hradci vyhledal. Nemohli se shodnout na tom, zda jí chtěl opravdu pomoci, nebo zda se jen pouštěl do svého dalšího politického dobrodružství. Zbraslavská kronika, o jejíž nepřímé svědectví se většina našich informací o Závišovi opírá, nám o tom sděluje:

„Byl pak v těch dnech pán jakýsi z Čech, jménem Záviš, jehož král Otakar, jak to vymáhaly jeho viny, odsouzením k vyhnanství potrestati dal a s celým jeho domem jej také pokutou trvalého vyhnanství neodvolatelně vykázal. Ten po smrti krále Otakara královou Kunhutu na Moravě meškající navštívil, již ne tak v službách ochotnější, jako v rozmluvách důvěrnější nad ostatní rytíře býti počal; neboť se nadál, že postavení dřívějšího opět nabuda, statky své v království bez obtíže opět získá, jestliže u královny pomocí jakékoli chytrosti milost důvěrného přátelství nalezne. Že však snadno se mění mysl ženská, králová, jak se praví, nějakými úskoky kouzelného umění od něho zlákána byvši, prudčeji jej milujíc brzo jemu se zalíbiti přála, a promíjejíc mu ze srdce to, čím se byl proti králi provinil, mezi stálou družinou svého dvoru nad ostatní přednější jej ustanovila...“

Zkrátka a dobře, královna se do mužného a asi také pohledného a výmluvného Vítkovce zamilovala. Za tím není potřeba hledat žádné čáry, jak to činil autor Zbraslavské kroniky. Na druhou stranu se mu však příliš nedivím. Vždyť co mohl bohabojný, ctný a celibát striktně dodržující mnich vědět o tajemstvích lásky a nevyzpytatelnosti ženských srdcí?

Dodejme, že vztah Kunhuty a Záviše nezůstal bez následků. Asi v roce 1282 se jim narodil syn Jan. Ve Zbraslavské kronice se dočítáme, že „ďábel...“, stálý osnovatel zlých záměrů, přispěl pomocí klamu svého otravné rozkoši obou, a mezi Závišem a královou aby se dokonalo spojení nedovoleného snoubení, jako lstný kuplíř způsobil. Od té doby králová Záviše až do smrti neopustila, ale jeho náklonnostem vyhovujíc, stále trvajíc s ním na Moravě, syna od něho měla, jeho vlastním jménem při omytí svatého křtu

Janem nazvala. Ten postupem času dospěv, světa se odříkaje, řeholním rouchem se oděl a v řadě křížovnickém od Krista rytěruje, v dobrých činech dni své šťastně strávil. Záviše čistou Kunhutu takto zhanobil a poskvnil lože zesnulého českého krále.“

Ve skutečnosti Závišův a Kunhutin syn později nevstoupil do řádu křížovníků, jak uvádí Zbraslavská kronika, ale do řádu německých rytířů. Podle všeho ho jeho nevlastní bratr, král Václav II. přinutil do tohoto řádu vstoupit, aby se ho jako nežádoucího příbuzného zbavil. Jiným řešením by bývala byla vražda Závišova syna, ale něco takového zbožný a ohleduplný král odmítl. Jan to pak dotáhl až na řádového komtura v komendě Řepín u Mělníka. Údajně také táhl ve vojsku českého krále Jana Lucemburského do Pobaltí proti pohanským Litevcům. Zemřel někdy po roce 1337. Ale vraťme se k milostnému vztahu Janových rodičů. Už v těch dávných dobách šerého středověku se našli lidé, kteří nešetřili pochybnostmi o tom, zda se Kunhuta se Závišem seznámila až po svém útěku na Hradec nad Moravicí. Podle jednoho později rozšiřovaného drbu k němu zahořela láskou už za života svého královského chotě na Pražském hradě, kde prý tento nejstarší syn Budivoje z Krumlova patřil k předním dvořanům. Jeho poměr se samotnou královnou, který sugestivně vylíčila třeba spisovatelka Nina Bonhardová v románu Královský úděl, však nezůstal utajen. Na oba to prasklo a – jak uvádí pozdější staročeská píseň – Přemysl Záviše „proto vyhnal bieše, že u králové na freji bieše“.

Což o to, historika by to byla pěkná a nepřátelství „krále železného a zlatého“ a Vítkovců by vysvětlovala zaručeně pikantněji než jen tím, že jim Přemysl kousek od jejich Krumlova zbudoval klášter Zlatá Koruna a obdaroval ho pozemky, na které si sami dělali nárok. Jenže zřejmě se nezakládá na pravdě a vděčíme za ni jen čísi divoké fantazii. A tak se musíme spokojit s tím, že Kunhuta byla Přemyslovi věrná a do Záviše se zamilovala až po manželově smrti. Aby pak jeho přítomnost po svém boku nějak odůvodnila, jmenovala ho purkrabím v Hradci nad Moravicí. Historik Jaroslav Čechura o Kunhutině poměru uvádí:

„Jednalo se o věc nejen choulostivou, ale doslova neuvěřitelnou. Údělem královské vdovy musel být cítankově mravný život. Něco podobného, co se stalo Kunhutě, bylo proto pro soudobou společnost prostě nepředstavitelné.“